

16.11.22

środa, godz. 19.30
NFM, Sala Główna

Recital organowy Tomasza Adama Nowaka

Tomasz Adam Nowak – organy

Program:

Johann Sebastian Bach (1685–1750)

Nun danket alle Gott – preludium chorałowe BWV 657 [5']

Allein Gott in der Höh' sei Ehr' – preludium chorałowe BWV 662 [7']

Max Reger (1873–1916)

Introdukcja, Passacaglia i Fuga e-moll op. 127 [30']

Tomasz Adam Nowak (ur. 1962)

Improwizacje na tematy podane przez publiczność:

Wariacje w stylu północnoniemieckiego baroku

Primus versus, pro organo pleno

Secundus versus, Choral im Tenor

Tertius versus, a 3 voci

Quartus versus, „auf 2 Clavir“

Ultimus versus, a 6 voci

Trzy kuranty fletowe w stylu klasycznym

I. *Allegro*

II. *Andante*

III. *Vivace*

Fantazja w stylu romantycznym

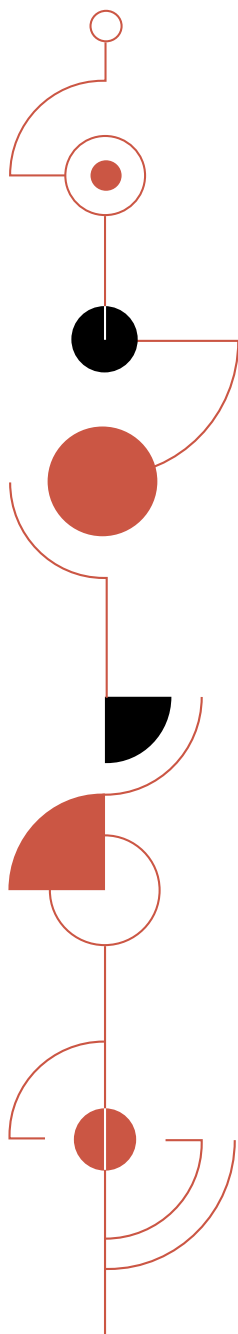
Tryptyk symfoniczny

I. *Aria*

II. *Intermezzo*

III. *Toccata*

[40']

Sława największego organisty wszech czasów otaczała Jana Sebastiana Bacha już za życia. Zwycięsko wychodził z popularnych wtedy pomiędzy wirtuozami „zawodów”, obejmujących między innymi improwizację. Pierwszym nauczycielem gry na tym instrumencie był dla niego starszy brat, Johann Christoph, uczeń samego Johanna Pachelbela. Jan Sebastian chłonał wszystkie rozkwitające w Niemczech i w Europie style muzyki organowej i zdołał połączyć je w prawdziwie mistrzowski styl indywidualny.

Wśród organowych gatunków, jakie uprawiał lipski kantor, preludium chorałowe zajmuje miejsce szczególne. Można je zdefiniować po prostu jako utwór muzyczny skonstruowany na bazie melodii chorałowej. Chodzi oczywiście o melodie chorału luterkańskiego, pełniące kluczową rolę w liturgii wyznania, do którego Bach przynależał. Praktyka improwizowania na organach na podstawie tych melodii rozkwitła po reformacji dość szybko, szczególnie w północnych Niemczech. Z czasem tak powstała muzykę zaczęto zapisywać.

Dwa preludia, które znalazły się w programie koncertu, pochodzą ze zbioru tak zwanych osiemnastu preludium lipskich. Jest to zbiór bardzo różnorodny pod względem użytych technik kompozytorskich – dawne techniki występują obok nowszych. Większość utworów powstała w okresie weimarskim (1708–1717), kiedy Bach pełnił rolę organisty na dworze Wilhelma Ernesta, księcia Saksonii-Weimaru. W latach 1739–1742 w Lipsku Bach zrewidował preludia i ułożył z nich zbiór (tworzył wtedy wiele „encyklopedycznych” kolekcji utworów na instrumenty klawiszowe). Preludium *Nun danket alle Gott* reprezentuje typ *cantus firmus*. W najwyższym głosie słyszalna jest utrzymana w długich wartościach i wyrazistym rejestrze melodia chorałowa. Pojawia się nie od razu, a po kilku taktach. To klasyczna forma Pachelbela, umożliwiająca popis kunsztu kontrapunktycznego w niższych głosach. *Allein Gott in der Höh' sei Ehr* reprezentuje z kolei typ preludium ornamentacyjnego. Melodia chorałowa jest muzycznie ozdobiona, poza tym zasada kompozycji jest podobna. Bach zaznaczył tu, w nietypowy dla siebie sposób, tempo: *Adagio*.

Pochodzący z Bawarii i aktywny na przełomie XIX i XX wieku we wschodnich Niemczech Max Reger był jednym z najważniejszych spadkobierców bachowskiej tradycji muzyki organowej. Mimo tego, że kompozytor wywodził się z tradycji katolickiej, jego muzyczne zainteresowania można opisać jako ekumeniczne. Gatunki bachowskie (m.in. preludia chorałowe) interesowały go w szczególności, a zaznajomił się z nimi poprzez studia u Hugo Riemanna, jednego z ojców muzykologii. Zamiłowanie do dzieł dawnych mistrzów było charakterystyczne dla estetyki muzyki absolutnej. Barokowe techniki polifoniczne Reger rozwijał, korzystając

z późnoromantycznej chromatyki. To połączenie przyczyniło się do częstego odbioru dzieł kompozytora jako ciężkich i przeładowanych, trudnych w odbiorze.

Chociaż Reger kształcił się na organistę, w dojrzałych latach swego życia nie dysponował satysfakcjonującą techniką, by występować (działał wtedy jako dyrygent). *Introdukcja, Passacaglia i Fuga* op. 127 zostały napisane w 1913 roku, w okresie, gdy Reger uprościł już nieco swój osobisty styl. Dzieło o koncertowym rozmachu dedykował Karlowi Straubemu, swojemu długoletniemu przyjacielowi i ulubionemu wykonawcy. Utwór w historii Wrocławia zajmuje miejsce szczególne, ponieważ został zamówiony na inaugurację organów w Jahrhunderthalle czyli w Hali Stulecia. W momencie powstania był to największy instrument na świecie. Nie przetrwał do naszych czasów, ale te jego części, które nie zostały zaszabrowane po drugiej wojnie światowej, wykorzystano w konstrukcji instrumentu we wrocławskiej katedrze.

Już słuchając *Introdukcji*, można doświadczyć charakterystycznej, ciężkiej Regerowskiej faktury. Dla kontrastu pojawiają się tu jednak momenty przejrzyste. Następnie słyszymy charakterystyczny temat passacagii. Ten typowo organowy gatunek wprowadza szereg wariacji osnutych wokół powtarzającego się w basie (a więc granego pedałami) tematu. Wariacji, uszeregowanych w bardzo kunsztowną formę, jest dwadzieścia sześć. Najpierw obserwujemy stopniowe zagęszczenie wartości rytmicznych. Wykorzystywane są też coraz bogatsze rejestry. Później następuje moment refleksji. Temat przeniesiony jest do rejestrów wysokich, co pozwala na figurowanie głosu basowego. Następnie tkanka dźwiękowa jest ponownie zagęszczana. W niektórych wariacjach wymagane są szybkie zmiany pomiędzy trzema manuałami. Wreszcie Reger wprowadza lekki, intrygujący temat fugi, opracowywany w czterech głosach. Do dotychczas wykorzystanych środków architektonicznych dochodzą techniki polifoniczne. Po stretcie zostaje wprowadzony drugi temat, kunsztownie spleciony z pierwszym w majestatycznym zakończeniu, w którym organy grają całą swoją mocą.

W drugiej części koncertu Tomasz Adam Nowak będzie improwizował na tematy zadane przez publiczność, podejmując praktykę dawnych wirtuozów instrumentu. Poszczególne fragmenty reprezentować będą różne style muzyczne: od północnoniemieckich wariacji barokowych (praktyka podobna preludium chorałowemu), po fantazjowanie według gustu dziewiętnastowiecznego. Każdy sposób podejścia do tworzenia muzyki *ex tempore* wymaga realizacji innych zasad i utrzymania się w innej konwencji. Sztuka improwizatora polega na połączeniu zadanej melodii z rozpoznawalnym wzorcem tańca, użyciem określonej techniki organowej czy kompozytorskiej.

NFM.WROCLAW.PL

Organizator:

NFM – instytucja kultury miasta Wrocławia współprowadzona przez:

Wrocław miasto spotkań

